

Операција Халијард

Од замагљених честица историје покушавамо да склопимо слику без јунака који полагају искључиво право на добро или на зло, слику која мења наше поимање прошлости. Срби, равногорци, који су у Другом светском рату извели највећу акцију спасавања савезничких ваздухопловаца из непријатељских линија икад у историји ратовања, део су тог мозаика

ало је познато да су Срби пред крај Другог светског рата спасили велики број савезничких пилота који су, надлећући Југославију на лету ка Румунији, бивали оборени. Данас су те акције знане, и то у америчкој историји много више него у домаћој, као мисија *Халијард*, једна од највећих акција евакуације оборених савезничких авијатичара у окупираној Европи тога доба.

Захваљујући Србима и Југословенској војсци у отаџбини, са импровизованих писта, од августа 1944. до фебруара 1945. године у Србији и Босни и Херцеговини, готово 600 ваздухопловаца пребачено је у америчке базе у Италији.

Авијатичари из оборених савезничких бомбардера налажени су и скривани на простору од Ариља, Златибора, Ивањице, Гуче, Београда, до источне Србије и српских села у западној Румунији, одакле су их мештани крадом пребацивали у Србију. О тако спасеним људима бринули су и скривали их од Немаца припадници равногорског покрета, о чему сведочи и митраљезац на авиону В-17 Мајк Макул, који је 4. јула 1944. полетео из јужне Италије да бомбардује Плоешти у Румунији:

– Када смо били на око 175 миља над Југославијом у исто време нам отказаше два мотора. Обавестили смо вођу групе и извукли се из формације, јер смо брзо почели да губимо висину. Чим смо испали из формације, на нас су се устремили немачки ловци који су сачекивали оштећене авионе у повратку са задатка. Они су нам оштетили и трећи и четврти мотор. Сви смо у последњем тренутку искочили из авиона. Ја сам пао недалеко Лапова, које је важан железнички чвор на главној прузи према Грчкој. Место на које сам се спустио било је на територији коју су контролисале снаге генерала Михаиловића. Иако сам за време обуке у Италији, као и сви други, упозорен да у случају принудног напуштања летелице изнад Србије потражим партизанае, јер они контролишу територију, ми нисмо имали избора. Пошто сам се спустио у једну увалу, за тили час ме је окружило петнаестак људи наоружаних вилама и срповима. Били су пријатељски расположени, па сам вратио пиштољ у футролу. Стигла су и два борца генерала Михаиловића који су упозорили народ да бежи јер долазе Немци.

Макул даље сведочи да су Немци у потери за члановима његове посаде похалили двадесетак мештана као таоце и неке од њих и стрељали, јер нису одали где се Американци налазе. Видео је и да су борци генерала Михаиловића имали оружани окршај са Немцима у настојању да спасу једног ваздухопловца.

Историја потом тврди да је на основу упутства генерала Михаиловића сачињено неколико регионалних сабирних центара за смештај авијатичара. У селу Прањани отворена је и болница за рањене ваздухопловце, док је оближње Галовића поље уређено у слетно-полетну стазу, коју су у тајности, без машина, градили сељани и равнгорци. У мају 1944. године успостављен је ваздушни мост Прањани–Бари, одакле је само у првом лету у Италију пребачено педесетак авијатичара и британска војна мисија при равнгорском штабу.

Пред крај јула 1944. године, командант 15. ваздухопловне армије генерал-мајор Натан Твајнинг и Америчка војна обавештајна служба формирају јединицу за спасавање ваздухопловаца, која је имала две групе. Једна је била задужена за рад с партизанима, а друга за рад са четницима.

За евакуацију савезничких ваздухопловаца, штаб равнгорских снага и припадници америчке мисије користили су већ направљену стазу у Прањанима, селу у коме је готово свака кућа постала уточиште за госте с неба. Међу спасеним биле су посаде из САД, Велике Британије, СССР-а, Канаде, Француске, Италије, Пољске и Чехословачке, које је од Немаца штитило готово 8.000 припадника Југословенске војске у отаџбини, распоређених у прањанском округу.

Због приближавања партизанских јединица, нова слетно-полетна стаза импровизирана је у селу Коцељева у Мачви. До почетка новем-

Припадници Националне гарде Охаја у Прањанима

бра 1944. године урађена је и стазу у селу Бољанић код Добоја, одакле су евакуисани чланови америчке мисије при равнгорском штабу. Генерал Михаиловић одбио је позив Американца да са њима избегне из Југославије.

Последња евакуација у оквиру мисије *Халијард* изведена је у фебруару 1945. године у Бољанићу, а о самој мисији у послератној Југославији није се гласно причало. Све до шездесетогодишњице мисије, када су амерички ваздухопловни ветерани посетили место *свог другог рођења*. Потом је новембра 2007. године амерички амбасадор Кameron Мантер посетио Прањане да би изразио захвалност српским породицама које су спасиле стотине оборених америчких пилота. Следеће, 2008. године, у организацији Амбасаде САД у Београду и Евроатлантске иницијативе, у Прањанима је приређена прва фото изложба о мисији, која је обишла све веће градове Србије. Исте године маринци на служби у америчкој амбасади у Београду посетили су Прањане и уручили наставна средства свим ученицима тамошње основне школе.

– У историји Србије и САД постоје блиставе заједничке тренуци, и *Халијард* је био један од њих. Можда се сада у нечему не слажемо, али смо били и треба да останемо блиски. У то име је америчка амбасада у Београду са Евроатлантском иницијативом и уз подршку мештана Прањана покренула идеју да се у том месту изграде библиотека и културни центар за образовање младих, који ће представљати и обележје мисије као споне наших народа и симбол државног партнерства Србије и савезне државе Охаја. Снима се и документарни филм о мисији, интервјуишу преживели учесници. Сада радимо на развијању фондова који ће те пројекте подржати – рекао је један од оних који су фасцинирани парчићима наше затамњене историје, ваздухопловни аташе САД у Београду, потпуковник Џон Капело.

И тако, од замагљених честица историје склапамо мозаик без јунака који полажу искључиво право на добро или на зло, слику која мења наше поимање прошлости. Срби, равнгорци, који су у Другом светском рату извели највећу акцију спасавања савезничких ваздухопловаца из непријатељских линија икад у историји ратовања, део су тог мозаика. ■

Припрема импровизоване писте за слетање спасилачког авиона

Снежана ЂОКИЋ